

Kiss Anna

(tudományos főmunkatárs, OKRI)

A sértett jogi képviselőtének elméleti kérdései

Napjaink büntetőpolitikájának egyik kiemelt feladata a bűnözés okozta káros hatások csökkentése és a bűncselekményt elszenvedő személy társadalmi, erkölcsi és anyagi sérelmeinek enyhítése. Az államnak kifejezésre kell juttatnia, hogy a társadalom, a közösség szolidáris az áldozatokkal, ezért minden évben, február 22-én megrendezik az Áldozatok Napját.

Tanulmányom ebből az alkalomból készült. Témája a sértetti képviselő elméleti kérdései, vagyis leginkább az, hogy a bűncselekmény áldozata sértettként milyen segítséget kaphat a képviselőként eljárható ügyvédől? Szükséges-e egyáltalán a büntetőeljárásban a sértettet képviselni, hiszen a büntetőeljárás törvény egész szellemiségéből az derül ki, hogy őérte mozdul minden hatóság, bíróság, és az ügyész voltaképpen nemcsak vádló, hanem a sértett védője is. Persze a figyelmes tárgyaláslátogató inkább hisz a szemének, illetve a fülének, és arra a meggyőződésre jut, hogy a sértett áldozata, mintsem védenca a hatalomnak. A bonyolult hivatalos nyelvből pedig az egyszerű polgár egy szót sem ért. A XX. század végére ugyanis mind a büntetőjog, mind az eljárásjog elveszítette közérthetőségét, és szövevényes szabályok rendszerévé vált, vagyis a „hivatásosok” jogává alakult. A világos tárgyalási stílus már a múlté. S ami talán még ennél is rosszabb, hogy a sértett újabb és újabb viktimizációjának lehetünk tanúi. Gondoljunk arra, hogy a büntetőeljárás folyamán nemcsak a terhelttel szemben alkalmaznak erőszakot, hanem a kényszerintézkedést elszenvedőkkel, így a sértettel szemben is.³²³ Pedig az Áldozatok Napján elhangzott előadásokban többen is kiemelték, hogy a jelen jogpolitika filozófiai koncepciója a sértett/áldozat-orientált helyreállító igazságszolgáltatási megvalósítása, és egyébként is, már számos reform hatályosult a mindennapok jogalkalmazásában. 2003-ban pl. a társadalmi bűnmegelőzés intézményi és szakmai kereteit építették ki, 2005-ben meg létrejött a bűncselekmények áldozatainak segítésére és védelmére, valamint az áldozatok kárenyhítésére az állami áldozatsegítő szolgálat, az ezt követő évben pedig körvonalazódtak a sértett személy és a megsértett

³²³ Fenyvesi Cs.: Erőszak a büntetőeljárásban (A másodlagos viktimizáció alanyai) Előadás. Elhangzott a Magyar Pszichológiai Társaság V. Nemzetközi Kongresszusán; Bp., 2002. március 20-23.

közösség kiengesztelésének új feltételei, és megszületett a közvetítői eljárás jogintézménye, népszerűbb nevén a büntetőjogi mediáció.

Ligeti Miklós szerint a reformok mögött részben a sértett érdekeinek védelme áll. Az a felismerés, hogy „a büntető igazságszolgáltatás jogi garanciái kétszáz éve az elkövető – hatalom relációt tekintik a legérzékenyebbnek, ezt szabályozzák a legbehatóbban (ezért) a sértett/áldozat-orientált kriminálpolitika a büntetőeljárás-jogban tudatosítja a sértett (áldozat) – elkövető és a sértett (áldozat) – hatalom relációt. Az anyagi büntetőjog gondoskodik a sértettek fokozott védelméről. A szankciórendszer resztoratív, sértett (áldozat) kiengesztelő elemekkel bővül.”

A büntetőjogi szabályok egy részének módosításai is a sértett érdekeinek védelmében történtek. A jogos védelem új szabályai pl. Ligeti szerint „azt kívánják előmozdítani, hogy a bírói gyakorlat a büntethetőséget kizáró jogos védelem körébe vonja azokat az eseteket, amelyekért a hatályos rendelkezések alapján csak korlátlan enyhítésre van lehetősége. Jelenleg a sértett vagyontárgyát erőszakkal, fenyegetéssel elvevő rabló védekezés közben történő életveszélyes megsebzése esetén a védekezőt megbüntetik, bár büntetése korlátlanul enyhíthető. Az új Általános Rész szabályai szerint – ha menthető ijedtségből sebezte meg a sértett a rablót életveszélyesen – akkor fel kell menteni.”

A minisztérium képviselőjének prezentációjából azt is megtudtuk, hogy „a megelőző jogos védelem szabályai a jövőben esetleg bekövetkező bűnelkövetés kockázatát a majdani jogtalan támadóra telepítik. A jelenlegi szabályok szerint nem, vagy csak aránytalan nehézségek árán védelmezhető javak elleni támadás eshetőségének a kockázatát ne a tulajdonosnak kelljen viselnie. A megelőző jogos védelem keretében jellemzően vagyon elleni támadások ellen lehet a jelenlegi lehetőségeknél eredményesebben védekezni. (...) Jogtalan támadás hiányában azonban a megelőző jogos védelem kockázatát a védekező viseli. Például a bankjegykiadó automata feltörésének megelőzése érdekében alkalmazott csapda a készüléket jogszerű készpénzfelvételre használó személyt ejt foglyul, vagy a hétvégi ház betörésvédelmi készüléke a jóhiszemű szomszédra lövell csak orvosi beavatkozás útján eltávolítható jelzőfestéket.” - mondta Ligeti.

Az Áldozatok napján elhangzott többi előadás is főleg arra hívta fel a hallgatóság figyelmét, az elmúlt néhány évben megvalósult reformok a sértett érdekében állnak, és a gyakorlatban is minden szép és jó, a kalokagathia szabályainak megfelelően.

Csak hogy ez nincs így. A sértetteket képviselő ügyvédek tudják és látják, hogy a sértettel szemben megvalósuló magatartás továbbra is „hivatalos” maradt, és a sértett ma ugyanúgy csak a tanúk egyike, mint korábban is volt. Az eljárás perifériájára szorult sértett-tanú pedig főleg kötelezettségekkel rendelkezik.

Ez azért van így, mert az állam, miután a történelem folyamán korlátok közé szorította a magánbosszút, átvette a bűncselekmények megtorlásának terhét. Tette ezt azért, hogy ne a sértettnek vagy hozzátartozóinak kelljen az elkövetőt üldöznie, valamint azért, mert a deviáns cselekmények az államra és az egész társadalmi rendre nézve súlyos veszélyt jelentettek. A büntetőjogi felelősség alapja így az egyéni helyett a közösségen esett sérelem lett.

Az állam azzal, hogy magára vállalta a bűnüldözés terhét, azt is kimondta, hogy az igazságot ő szolgáltatja. A bűncselekményt szenvedett személy ebben a folyamatban viszont mellékszereplővé vált: sérelmét szűk körben orvosolhatta, és a magánszféra védelméhez, valamint a biztonságához fűződő érdekeit sem védték garanciális szabályok.

A büntetőjog fejlődése folyamán tehát a sértett elveszítette az eljárásban korábban ráosztott főszerepet, és még napjainkban is igaz, hogy érdemtelenül tengődik az igazságszolgáltatás peremén. Találó Nils Christie megjegyzése, miszerint az állami hatalom eltulajdonította az érintettek konfliktusait; az igazságszolgáltatás csak arra jó, hogy fájdalmat okozzon.³²⁴

Mint ahogy Bárd Károly is írja, „a sértett rég trónfosztott szereplője a büntetőjognak és az igazságszolgáltatás rendjének. Az eljárás hivatalos résztvevői végérvényesen eltulajdonították a közvetlenül érintettek konfliktusait. A per egykori ura, a vádfunkcióval korlátlanul rendelkező sértett a modern eljárási rendszerekben alig több, mint a tanúk egyike. A büntetőjogi szankció elsődleges célja már rég nem a sértett kompenzációja, sem anyagilag, sem pedig lélektanilag.”³²⁵

A hétköznapok gyakorlata igazolja, hogy a jogszabályok által meghagyott lehetőségek a jogalkalmazás folyamán tovább szűkülnek, és a sértett kívülállóként, kiközösítettként tengődik az eljárásban; tájékozatlanul és kiszolgáltatottan tapogatózik a jogalkalmazás világában; csupán mellékszereplője a büntetőeljárásnak nevezett drámának.

³²⁴ Lásd részletesen Christie, N.: A fájdalom korlátai, Európa Kiadó, Bp., 1991. 5. o.

³²⁵ Bárd K.: „Alkalmazott” viktimológia Észak-Amerikában, Magyar Jog, 1984/1. sz. 21. o.

A kívülállók tudatában a per koreografált események menete, pedig a valóságban ez nincs így. A tárgyalás színtelen; olyan, mint egy festmény fekete-fehér reprodukciója: nem mutatja az eredeti színeket; mögötte mégis fájdalmas sorsok izzanak, és a sértett tanácstalanul áll a bírói pulpitus előtt.

Vajon tényleg egyedül van-e a sértett a büntetőeljárásban, vagy éppen ellenkezőleg, mint ahogyan azt a bevezető megjegyzésekben is megemlítettem, valójában érte mozdulnak a hatóságok. Igaz-e, hogy az ügyész voltaképpen nemcsak vádló, hanem a sértett védője is?

Tóth Mihály szerint ez nincs így, mert az emberek jelentős része nem azt gondolja, hogy a jogalkalmazó segíti a sértettet; sőt, ő inkább áldozata, mintsem védenca a hatalomnak.³²⁶

A Ligeti Miklós által is hangoztatott törvénymódosítások, valamint az egyéb reformok némiképpen valóban szélesítették a sértett igényérvényesítési lehetőségeit, illetve eljárási jogosítványait azáltal, hogy új jogintézményeket vezettek be. A változtatások közé tartozik pl., hogy visszaállították a pótmagánvádat, valamint a közvetítő eljárás szabályozása és a távoltagezés intézménye is bekerült a törvénybe. A Be. pedig megengedi, hogy a sértett a jogait úgy gyakorolja, hogy ennek során – feltéve, hogy a törvény személyes közreműködési kötelezettséget nem ír elő – képviselő segítségét vegye igénybe. Ez a képviselő lehet meghatalmazás alapján ügyvéd, nagykorú hozzátartozó vagy külön törvényben erre feljogosított személy.

A sértettet az eljárás folyamán főszabályként az ügyvéd képviselheti, de a törvény lehetővé teszi a nagykorú hozzátartozó számára is, hogy a sértett képviseletében a büntetőeljárásban eljárjon.

Be. Indokolása szerint „a társadalmi és tulajdonviszonyok mind összetettebbé válása, valamint nemzetközi kötelezettségeink számának folyamatos növekedése miatt a törvény lehetőséget teremt a perbeli képviselet ellátására jogosultak körének bővítésére. Az új rendelkezés ugyanakkor egyértelművé teszi, hogy az ügyvéden és a nagykorú hozzátartozón kívül más személy részére képviseleti jogot csak külön törvény állapíthat meg.) (Pl. a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény.)

---

³²⁶ Tóth M.: Az ügyész, a „tollfosztó”, in: Büntető eljárásjogi olvasókönyv (szerk. Tóth M.), Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 125. o.

A személyes közreműködési kötelezettség előírásánál érdemes megemlítenünk a 14/2007-es BK véleményt, amely éppen azt hangsúlyozza, hogy hiába ad a sértett magánvádlóként ügyvédnek meghatalmazást, a személyes meghallgatáson mégis ott kell lennie, mert ellenkező esetben megszüntetik az eljárást, függetlenül attól, hogy a jogi képviselője jelen volt-e.

Amennyiben a sértett nem megy el a kitűzött határnapra, de jogi képviselője azon jelen van, akkor egy esetben tekintenek el az eljárás megszüntetésétől: akkor, ha a képviselő a meghallgatásról elmaradó sértettet kellően kimenti. Ebben az esetben ugyanis a 14/2007-es BK vélemény alapján az eljárás nem lehet megszüntetni. (Természetesen a feljelentést tevő sértettet is megilleti az a jog, hogy távolmaradása esetén kellően kimentse magát.)

A személyes közreműködési kötelezettség kimondása mögött az áll, miszerint az ügyre vonatkozó információkat a feljelentő ismeri a legjobban, ezért – mint ahogy az elnevezés is utal erre – a sértett/feljelentő személyes meghallgatásától nem tekinthetnek el. Mivel a feljelentő jogi képviselője előmozdíthatja az ügy felderítését, ezért a személyes meghallgatásról őt értesíteni kell.³²⁷

Amennyiben a sértett (a magánvádló vagy az egyéb érdekelt) cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes, a képviseletét a törvényes képviselője látja el, érdekellentét esetén a Polgári Törvénykönyv rendelkezései az irányadók. A törvényben meghatározott esetben pedig a képviseletre eseti gondnok is jogosult. A magánfél képviseleténél szintén a Ptk. szabályai az irányadók, de a törvény ettől el is térhet.

Állami szervet és gazdálkodó szervezetet a képviseletre feljogosított dolgozója, illetve az ügyintézésre jogosult tagja vagy alkalmazottja is képviselhet. Konkrétan ez azt jelenti, hogy állami vállalat esetében az igazgató jár el, a költségvetési szervek képviseletét pedig a vezető látja el. Amennyiben az állam pénzügyi érdekeit érinti a bűncselekmény, akkor a pénzügyminiszter lesz a képviselő.

1. Kötelező ügyvédi képviselet

Ügyészi tétlenség esetén a pótmagánvádló lép az ügyész helyébe, de a törvény kötelezővé teszi, hogy ebben az esetben ügyvéd képviselje a sértettet. Ez alól

³²⁷ Bírósági Határozatok 2008. évi 2. szám

egy kivétel lehetséges, amikor a természetes személy sértett jogi szakvizsgával rendelkezik. Nem természetes személy pótmagánvádló képviselőjének ellátására a sértett ügyvezetésre vagy képviselőre feljogosított tagja vagy tisztségviselője, illetőleg a sértettel alkalmazotti jogviszonyban lévő személy is jogosult, feltéve, hogy jogi szakvizsgával rendelkezik.

Pótmagánvád esetében érdekes szabályokat hozott az 5/2009-es jogegységi határozat, mely szerint a Be.-nek az ügyész kizárására vonatkozó rendelkezései a pótmagánvádlóra nem alkalmazhatók, és a pótmagánvádló, valamint annak jogi képviselője tanúként is kihallgatható. Ez a megállapítás fordítva is igaz, vagyis a tanúként kihallgatott személy - az egyéb törvényi feltételek megléte esetén - pótmagánvádlóként felléphet, vagy a pótmagánvádló jogi képviselőjeként eljárhat.

2. A képviselőre vonatkozó kizárási szabályok

Nem lehet képviselő az, aki a közügyektől eltiltás hatálya alatt áll. (Nagykorú hozzátartozó eljárása esetén szükséges a meghatalmazás mellé a hatósági erkölcsi bizonyítvány is.)

3. A képviselő és a sértett viszonya:

A képviselő jogait és kötelességeit a képviselt jogi helyzete határozza meg. A sértett képviselője mindazon jogokkal rendelkezik a büntetőeljárás során, mint amelyekkel a képviselt személy. Eljárási cselekményei során a sértett számára jogok és kötelezettségek keletkezhetnek, és a képviselő mulasztása is kihat rá.

4. Ügyvédi meghatalmazás

Ügyvédi képviselő esetében a meghatalmazást a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló, az egyéb érdekelt, valamint ezek nagykorú hozzátartozója adhatja.

5. A nagykorú hozzátartozó meghatalmazása

A nagykorú hozzátartozónak meghatalmazást a sértett, a magánvádló és az egyéb érdekelt adhat, de csak személyesen, mást erre nem kérhet meg.

(Ugyanez vonatkozik a külön törvény alapján történő képviselet ellátására feljogosított személy esetében is.)

6. Az állami szerv, illetve a gazdálkodó szervezet képviselőjének meghatalmazása

Ebben az esetben a szerv/szervezet feljogosított tagja, vagy alkalmazottja adhat meghatalmazást.

7. A meghatalmazás szabályai

A meghatalmazást írásba kell foglalni, és azt a képviselő első eljárási cselekménye előtt be kell nyújtani. Ennek elmaradása esetében egyszer figyelmeztetik a mulasztót. Nyolc napon belül pótolható a meghatalmazás csatolása, még abban az esetben is, ha ez a magánindítvány határidejének lejártát követő időre fog átnyúlni.

8. Pártfogó ügyvéd

A jogai érvényesítésére bármely okból képtelen sértett (magánvádló, magánfél, vagy egyéb érdekelt) számára – feltéve, hogy nincs képviselője – a bíróság pártfogó ügyvédet rendelhet ki.

9. Összegezés helyett

Vajon miért volt szükség arra, hogy a jogszabály megengedje a sértettnek, hogy az eljárásban ügyvéd (illetve más) képviselje? Azért, mert a jogalkotó felismerte, hogy a sértett a büntetőeljárásban jelentéktelen személy. Bár a Be. 42. §-a a sértettet az eljárásban résztvevő személyek között említi, s így a sértettet a büntetőeljárás aktív és egyenrangú szereplőjének kellene tekintenünk, akinek mindehhez eszközei, processzuális jogosítványai is vannak. Jól tudjuk, hogy ez a gyakorlatban nem így működik: a sértettnek sok esetben nincs, illetve alig van lehetősége a büntetőeljárás sorsának alakítására, végeredményének befolyásolására. Furcsa átváltozás ez. Míg a bűncselekmény elkövetésekor a sértett a szenvedő főszemély, a büntetőeljárásban ugyanakkor mellékszerepet kap.

Az ügyvédi képviselet azért néhány kiemelt büntetőeljárásban tényleg szerephez juthat. Ennek egyik példája az olaszliszkai eset.

Ebben az eljárásban ugyanis a sértett hozzátartozójának, illetve képviselőjének biztosított törvényes jogok maradéktalanul érvényesültek: részben azért, mert az eljáró jogalkalmazók ezt biztosították, részben pedig azért, mert az elhunyt sértett családjának képviselője mindvégig komoly szerepet játszott a bizonyítási eljárásban. A vádat erősítve, annak megállapításait alátámasztva, a bizonyítási folyamatnak olyannyira aktív részese volt, hogy még magánnyomozást is végzett. Az ő közreműködésével sikerült felkutatni azokat a tanúkat, akiknek a magnószalagra rögzített vallomásai segítették a tényállás rekonstruálását. Maga az első fokú ítélet indokolása is kitér az ügyvéd szerepére.

Az indokolás végén az első fokú bíró írja, hogy „a megyei bíróság álláspontja szerint (az eljáró) ügyvéd, mint az elhunyt sértett családjának jogi képviselője, hivatásának gyakorlása során törvénytelen eszközöket és módszereket nem alkalmazott. Minden erejével azon fáradozott, hogy a néhai halálában ténylegesen szerepet játszó tettesek és részesek ne kerülhessék el büntetőjogi felelősségre vonásukat. (...) az ügyvéd évtizedek óta hivatását gyakorló jogász, akinek valós ismereteit önmagában is kellően igazolja, hogy az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Jogi Szakvizsga Bizottságának hosszú ideje kinevezett cenzora, azaz vizsgabiztosa. A per során éppúgy, mint a nyomozati eljárásban eddig mindenkor, az ügyvédi hivatásához méltó magatartást tanúsított.”

Az eljáró ügyvéd két tanút is felkutatott, hogy ne csak a sértett lányának és a védett tanúknak a vallomása álljon szemben a vádlottakéval. Az említett tanúk közül az egyikkel Sárospatakon, a másikkal Olaszliszván találkozott. Az ő tudtukkal és beleegyezésükkel felvette magnóra mindazt, amit akkor elmondtak neki, majd a felvételt eljuttatta a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészségre, ahonnan pedig elküldték a bíróságra. A bíróság előtt a tárgyaláson lejátszották a felvételt, így ez a bizonyítási eljárás részévé vált.

Az eljárásban képviselőként részt vevő ügyvéd által becsatolt pszichológusi véleményt okiratként elfogadva, a bíróság eltekintett a sértett kisebbik gyermekének kihallgatásától.

A jogalkalmazás hétköznapjaiban nem általános, hogy a sértett képviselője ilyen aktív legyen, bár sok olyan eset ismert, ahol a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI) – amennyiben diszkrimináció-

gyanús ügyről van szó – egyik ügyvédje képviseli a sértettet, és mindent megtesz azért, hogy a sértett jogai ne csorbuljanak, sőt a jogerős határozat megszületése után felperesi képviselőként tovább viszi az ügyet a polgári eljárásban is. (Kártérítési ügyek, nem vagyoni kár iránti igény érvényesítése).